

I. ТЕРИТОРІЯ. НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

О. Е. МАРКОВА

ЗМІНА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ (1946–1964)

У статті подаються відомості про адміністративно-територіальний устрій і системи міських поселень України за 1946 р. та їх зміни за 1959–1964 рр.

Система адміністративно-територіального поділу (АТП), що є сферою діяльності держави, її економічної та національної політики, заслуговує на пильну увагу як категорія історико-географічна, що відображає адекватно сутність державного управління процесами суспільного виробництва і розміщення населення, які відбуваються в різні періоди у певній територіальній одиниці різного рангу.

Адміністративно-територіальні одиниці розглядаються при цьому як об'єкти і суб'єкти управління, чим відрізняються від економічних районів і територіально-виробничих комплексів. Структурна система АТП виглядає так: на найвищому рівні системи – незалежна Україна, яка виборола самостійність у політичній, економічній, військовій та інших сферах. На наступному ступені знаходяться автономії, області, економічно цілісні організації, що є опорними пунктами вищих органів державної влади і управління. Далі йдуть райони, які мають подвійне значення: по-перше, це – основна адміністративна одиниця державного життя на селі, по-друге, – частина міста. Сільські райони складаються передусім із сільських поселень, невеликих міст, селищ міського типу, робітничих та курортних селищ. Великі міста відносяться до категорії міст республіканського, обласного й районного підпорядкування і становлять ще один рівень управління. Таким чином, функції АТП забезпечували протягом десятиріч необхідні умови для дирек-

© О. Е. Маркова, 1994

ISBN 5-12-004342-9. Історично-географічні дослідження
в Україні, 1994

тивно-розпорядчої діяльності керівних органів СРСР, УРСР, виконкомів місцевих Рад, що доводили завдання Центру до окремих ланок системи і здійснювали контроль за їх виконанням. В історичній динаміці АТП дуже зволікалися строки проведення реформи. Великі зміни відбувалися в АТП саме в 1957–1962 рр. На цей час відбувалися реорганізація і укрупнення районів за виробничим принципом, на підставі чого утворювалися обласні промислові й обласні сільські Ради депутатів трудящих. У результаті нового посилення відомчо-галузевої і адміністративно-командної системи управління вони почали носити інерційний характер.

Переломний етап нашого життя, бажання пізнати історію етнічних українських земель вимагають від науковців реальної оцінки сформованої в Україні системи АТП та її відповідність вимогам сьогодення.

Питаннями формування території України в сучасних кордонах займається Сектор історичної географії і картографії Інституту історії України. Для написання пропонованої читачеві статті вибраний післявоєнний період – від 1. 09. 1946 до 1. 01. 1964 р. Всі зміни приводяться згідно з датами прийняття указів Президії Верховної Ради Української РСР або рішень облвиконкомів. Як головні джерела використані довідники адміністративно-територіального поділу УРСР, областей УРСР, виданих облвиконкомами, починаючи з першого післявоєнного видання довідника "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ на 1 вересня 1946 р." (К., 1947) і закінчуючи довідником "Українська РСР. Адміністративно-територіальний поділ. Додаток до довідника 1962 р. Зміни, що відбулися за період з 31.01.1962 по 1.01.1964 р." (К., 1964), який в тексті скорочено названий нами "Довідник 1964 р." Використані також довідники: "СССР. Административно-территориальное деление союзных республик на 1. 01. 1946 г." – (М., 1946), те саме на 1.01.1951 р. – (М., 1951), те саме на 1.03.1954 р. (М., 1954) для вивчення Кримської та Черкаської областей. З цих довідників використані лише загальні відомості про адміністративно-територіальний поділ окремих областей, районів, міст обласного та районного підпорядкування, селищ міського типу, робітничих селищ, а також списки ліквідованих і утворених районів. Вся інформація подається в динаміці за єдиними принципами: повна на 1. 09. 1946 р. і зміни на дві дати – 1957–1960 рр., 1962–1963 рр. і кінцевий результат на 1. 01. 1964 р. Саме за цей час відбулися значні зміни: до складу України передані Закар-

патська та Кримська області, утворено Черкаську, об'єднани Дрогобицька і Львівська, Ізмаїльська й Одеська області, частково змінені межі Київської, Вінницької, Кіровоградської, Полтавської, Одеської та Миколаївської областей. Згідно з рішенням листопадового (1962 р.) Пленуму ЦК КПРС радянські органи реорганізовано за виробничим принципом. Крім того, відбулися інші адміністративно-територіальні зміни: укрупнення багатьох районів, збільшення кількості міст, селищ міського типу, зміна адміністративного значення населених пунктів, тому саме 1962 і початок 1964 р. стали базовими в нашому дослідженні.

Назви райцентрів подаються лише в тому випадку, коли вони не однойменні з назвою району, правопис зберігається згідно з транскрипцією того часу, черговість подачі матеріалів – за часом створення областей і в алфавітному порядку, площа областей згадується на період 1946 р. і вдруге на 1. 01. 1961 р. для того, щоб проаналізувати, чи мала вона зміни і чому.

Вінницька область була утворена 27.02.1932 р. В 1946 р. її площа дорівнювала 27,5 тис. км². Центр області – м. Вінниця. Число адміністративних одиниць: міст обласного підпорядкування – два: Вінниця, Могилів-Подільський; міст районного підпорядкування – п'ять: Бар, Гайсин, Жмеринка, Козятин, Тульчин; районів сільських – 44, сільрад – 1177; селищ міського типу – 16, із них три не є центрами районів. Протягом 1957–1959 рр. 12 сільських районів ліквідовано, а їх території передані іншим районам. В 1962–1963 рр. ще 19 сільських районів були розформовані. Загальна площа області зменшилась за рахунок передачі 7. 01. 1954 р. Монастирищенського р-ну до складу Черкаської обл. Таким чином, на початок 1964 р. в області залишилося 13 районів, вісім міст обласного й районного підпорядкування. В цей період відбувається процес збільшення територій міст, приєднання сіл, розташованих поблизу них, і перейменування населених пунктів. Так, наприклад, села Бугринівка, Ганщина, Мазурівка, Порубинці, Сидориха, Слобода увійшли до міської смуги міста Хмільник, а села Майдан-Борківський і Майдан-Голосківський – до сіл Українки і Вишеньок. Кількість смт збільшилась до 26, а сільрад – зменшилась до 631.

Дніпропетровська область утворена 27. 02. 1932 р. з центром – Дніпропетровськ. Територія 32,6 тис. км². Число адміністративних одиниць: міст обласного підпорядкування сім –

Дніпропетровськ, Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Марганець, Нікополь, Новомосковськ, Павлоград; міст районного підпорядкування – два: П'ятихатки, Синельникове; сільських районів – 28; сільрад – 485. Серед центрів району – 17 сіл. Селищ міського типу – 30. На 1. 01. 1962 р. територія області скоротилася на 0,8 тис. км² за рахунок впорядкування кордонів із суміжними областями. До міст обласного підпорядкування приєдналося м. Жовті Води, а до міст районного – аж вісім міст: Апостолове, Верхівцево, Верхньодніпровськ, Угрень, Інгулець, Орджонікідзе, Придніпровське, Терни. Кількість сільських районів скоротилася до 22, а сільрад – до 218. Додаток 1964 р. фіксує нове скорочення районів – до 12 в області. Всі райцентри – села – стали селищами міського типу, а загальна їх кількість збільшилась до 43, причому 38 з них з'явилися саме в 1956–1960 рр. 23 населених пункти одержали статус робітничих селищ.

Київська область була утворена 27. 02. 1932 р. і займала територію 41,1 тис. км² зі столицею у Києві – місті республіканського значення. Міст обласного підпорядкування – чотири: Біла Церква, Сміла, Умань, Черкаси і 11 міст – районного підпорядкування: Богуслав, Васильків, Звенигородка, Канів, Корсунь-Шевченківський, Переяслав-Хмельницький, Сквир, Тальне, Фастів, Чорнобиль, Шпола. Селищ міського типу – 21. Територія області поділена на 53 сільських райони і 1355 сільрад.

Після створення в 1954 р. Черкаської області і реорганізації районів у Київській області загальна площа скоротилася до 29,00 тис. км², а кількість районів – до 31. Протягом 1959 р. чотири сільських райони були ліквідовані, далі цей процес продовжувався і їх кількість збільшилась до 19, а кількість сільрад скоротилася на 776. За 1946–1962 рр. кількість смт зменшилась до 33, а міст районного підпорядкування скоротилася на п'ять, тому що вони перейшли до Черкаської області, але цей статус одержали шість нових міст: Богуслав, Бориспіль, Боярка, Бровари, Васильків, Ірпінь, Переяслав-Хмельницький, Сквир, Тараща, Фастів, Чорнобиль, Яготин. 30. 12. 1962 р. міста Богуслав, Бровари, Васильків, Ірпінь, Переяслав-Хмельницький та Фастів були віднесені до категорії міст обласного підпорядкування, кількість селищ міського типу збільшилась до 33.

Сучасна Одеська область об'єднала в 1954 р. дві області – Одеську, що була створена 27. 02. 1932 р., та Ізмаїльську, утворену 7. 07. 1940 р. Розглянемо кожну з них.

Одеська область в 1946 р. займала територію 27,9 тис. км²

з центром в Одесі. Містом обласного підпорядкування був тоді Первомайськ. До міст районного підпорядкування належали Ананьїв, Балта і Котовськ. Сільських районів було 34. сільрад – 579, селищ міського типу – 6.

Ізмаїльська область в цьому самому році займала територію 12,4 тис. км². Міст обласного підпорядкування – три: Ізмаїл, центр області, Білгород-Дністровський та Кілія. Міст районного підпорядкування також три – Болград, Вилкове та Рені, сільських районів – 13, селищ міського типу не було, сільрад – 199. У 1957–1959 рр. в Одеській області ліквідовано сім сільських районів.

На 1. 01. 1961 р. територія Одеської області становила 33,1 тис. км². Збільшилась загальна кількість і міст обласного підпорядкування до чотирьох за рахунок Білгород-Дністровського та Ізмаїла. До міст районного підпорядкування були віднесені тоді міста Болград, Вилкове, Кілія, Рені, Роздільна. Збільшилась також кількість смт з 6 до 17. В цей період продовжувався процес перейменування історичних назв на радянські, наприклад Галілешті – Десантне (Кілійський р-н) або Гольдендорф – Красносілка (Одеський р-н). В 1957–1959 рр. ліквідовано ще 17 районів, на 1. 01. 1964 р. їх залишилось 14. Кількість смт зросла до 21, а сільрад – скоротилася до 331.

Харківська область була утворена 27. 02. 1932 р. Вона займала площу 31,3 тис. км². Центр – м. Харків. Крім Харкова міста Ізюм і Куп'янськ належали до міст обласного підпорядкування. Міст районного підпорядкування – 10: Балаклія, Барвінкове, Богодухів, Валки, Вовчанськ, Красноград, Лозова, Люботин, Мерефа, Чугуїв, селищ міського типу – 46, сільських районів – 33, сільрад – 654. Протягом 1957–1959 рр. ситуація змінилась. Сільських районів стало 28, селищ міського типу – 60. У додатку 1964 р. констатується, що ще 15 сільських районів і 318 сільрад були ліквідовані.

Чернігівська область створена 7. 10. 1932 р. на території 31,6 тис. км² зі столицею у м. Чернігові. До міст обласного підпорядкування віднесені також Ніжин і Прилуки. Міст районного підпорядкування – три: Бахмач, Новгород-Сіверський і Щорс. Селищ міського типу – 15, серед яких 13 є райцентрами. Сільських районів – 39, сільрад – 761. За 1959 – кінець 1960 р. було ліквідовано 13 сільських районів і 310 сільрад. Кількість міст обласного підпорядкування не змінилась, а ось районного – зросла на п'ять: Бобровиця, Городня, Ічня, Корюківка і Семенівка. Збільшилась кількість селищ міського типу на одне – Седнів, 30. 12. 1962 р. міста Бахмач, Городня, Корюківка від-

несені до категорії міст обласного підпорядкування. Згідно з додатком 1964 р. ще 14 районів були знов розформовані. Скоротилася кількість сільрад до 451, збудовано три робітничих селища. Це – Західне і Гончарівське Чернігівського району, Дружба Ічнянського району. В 60-ті роки посилювався процес приєднання до міст навколишніх сіл і хуторів. Так, наприклад, хутори Віжень, Софіївка і Яськовець були об'єднані з містом Ічня, а села Широкий План і Піщанка – із селищем міського типу Борзна.

Житомирська область утворена 22. 09. 1937 р. на території 30,0 тис. км² з центром у м. Житомирі. Число адміністративних одиниць дорівнювало: міст обласного підпорядкування – чотири: Житомир, Бердичів, Коростень, Новоград-Волинський; міст районного підпорядкування – також чотири: Коростишів, Малин, Овруч, Радомишль; сільських районів – 34, сільрад – 989; селищ міського типу – 21, серед них 13 – райцентри. Протягом 1957–1959 рр. кількість сільських районів скоротилася на 10, але 4. 06. 1958 р. був утворений Новоград-Волинський район із сільської зони Новоград-Волинської міськради і Ярунського району. В 60-ті роки кількість смт збільшилася на десять і становила 31, з'явилося вісім робітничих селищ, яких зовсім не було в 1947 р., що, безперечно, вказує на розвиток продуктивних сил. За додатком 1964 р. ліквідовано ще 14 сільських районів і 476 сільрад.

Кам'янець-Подільська область (з 1954 р. – Хмельницька) з центром у м. Проскурів займала площу 21,0 тис. км². Міст обласного підпорядкування були три: Проскурів, Кам'янець-Подільський і Шепетівка. Міст районного підпорядкування – чотири: Ізяслав, Полонне, Славута і Старокостянтинів. Селищ міського типу – дев'ять, у тому числі сім з них райцентри. Районів сільського типу – 37, сільрад – 997. У 1954 р. м. Проскурів було перейменовано на Хмельницький, і з того часу область почала називатися Хмельницькою. За 1957–1959 рр. 13 районів області ліквідовано. В цей період Теофіпольський район перейменований на Мануїльський, а центр залишився попередній – смт Теофіполь. Серед центрів районів лишилося одне село – Ружична. 3. 10. 1963 р. м. Шепетівка знов включено до категорії міст обласного підпорядкування (з 1960 р. знаходилося серед міст районного підпорядкування). Більш як вдвічі збільшилася кількість смт. У додатку 1964 р. фіксується, що розпалося ще 14 районів і 518 сільрад.

Миколаївська область була затверджена 22. 09. 1937 р. і

займала територію 19,8 тис. км². Центр області – Миколаїв, місто обласного підпорядкування. Міст районного підпорядкування – два: Вознесенськ та Очаків, смт – три; 19 сільських районів, 1076 сільрад. В 60-ті роки вона збільшилась до 24,9 тис. км². В цей час до складу області приєднано чотири райони Одеської області – Великоврадівський, Доманівський, Кривоозерський і Первомайський. Первомайськ одержав статус міста обласного підпорядкування. В 1962 р. до цієї категорії віднесено і Вознесенськ. Міст районного підпорядкування збільшилось на три. Це – Жовтневе, Новий Буг і Снігурівка. В області збільшилась і кількість смт – до 11. За додатком 1964 р. десять районів було ліквідовано, розформовано і 853 сільради.

Полтавська область утворена 22. 09. 1937 р. на території в 34,3 тис. км². Центр – м. Полтава. Міст обласного підпорядкування – 2: Полтава і Кременчук; міст районного підпорядкування – 9: Гадяч, Зінків, Золотоноша, Кобеляки, Лохвиця, Лубни, Миргород, Пирятин, Хорол; селищ міського типу – 12; сільських районів – 44, сільрад – 900. 7. 01. 1954 р. була створена нова Черкаська область. До її складу увійшла частина земель Полтавської області, а саме: п'ять придніпровських районів – Гельмязівський, Дрابعівський, Золотоніський, Ірклівський та Чернобаївський (Згурівський район передано до Київської обл.). Після цього площа Полтавської області зменшилася до 28,9 тис. км². Шишацький район змінив назву на Гоголівський, хоча райцентр лишився в Шишаках. У 1957 р. лише два райони було ліквідовано: Петрівсько-Роменський і Покровсько-Багачанський. В 1962–1963 рр. розформовано вже 20 сільських районів. Змін у кількості міст обласного підпорядкування не відбулося, а кількість міст районного підпорядкування збільшилася до 10, причому м. Золотоноша було виключено з переліку тому, що воно передано до Черкаської області, а включені до списку колишні смт, а тепер міста Гребінка і Карлівка. Селищ міського типу стало 19. З'явилися і три робітничих селища. Пізніше, наприкінці 1962 р., міста Гребінка, Карлівка, Лубни, Миргород були віднесені до категорії міст обласного підпорядкування.

Ворошиловградська (з 1958–1970 рр. – Луганська обл., Луганськ – до 1935 р. і в 1958–1970 рр. – м. Ворошиловград) область була утворена 3. 06. 1938 р. Її територія дорівнювала 26,7 тис. км². Центр області – м. Ворошиловград. Міст обласного підпорядкування – п'ять: Ворошиловград, Ворошиловськ, Кадлівка, Красний Луч, Рубіжне. Міст районного під-

порядкування – 16, дев'ять з яких – райцентри: Боково-Антрацит, Верхнє, Гірське, Золоте, Ірміне, Краснодон, Кремінна, Лисичанськ, Паризька Комуна, Первомайськ, Попасна, Пролетарськ, Ровеньки, Сватове, Свердловськ, Старобільськ. Сільських районів – 31, сільрад – 374, селищ міського типу – 79. Протягом одного року, з кінця 1958 по 1959 р., кількість сільських районів скоротилася на шість і становила 25 районів. В 60-ті роки до міст обласного підпорядкування приєдналися Лисичанськ. Збільшилася кількість міст районного підпорядкування на шість: Артемівськ, Лутугине, Малогвардійське, Олександрівськ, Северодонецьк, Червонопартизанськ, а м. Паризька Комуна змінило назву на м. Комунарськ. Значно збільшилось селищ міського типу. Їх кількість досягла 103 пунктів. З'явилося і 12 робітничих селищ. Замість Ворошиловського, Іванівського і Слов'яносербського районів створені Комунарський, Краснолуцький і Фрунзенський райони. Додатком 1964 р. фіксується, що частина міст районного підпорядкування перейшла до міст обласного підпорядкування. Це – міста: Боково-Антрацит (відтепер Антрацит), Краснодон, Первомайськ, Ровеньки, Свердловськ, Старобільськ; з'явилися і нові міста обласного підпорядкування: Брянка, Кіровськ, Северодонецьк. Місто районного підпорядкування Ірміне перетворено на смт. Алмазне і включено до смуги м. Кадіївки. Селища міського типу Краснопілля, Криворіжжя та село Сабівку об'єднано в один населений пункт – м. Брянку, що стало центром району. Скоротилася кількість сільських районів на 16. В 1962–1964 рр. йде також процес збільшення територій міст, селищ міського типу за рахунок навколишніх пунктів. Так, наприклад, по Антрацитівському району смт Рудниче, Центрально-Боківське, Шахтарський включені до смуги м. Антрацит; в один населений пункт смт Комишуваха об'єдналися селища Врубівка, Привільнянське, Комишуваха Лисичанського району; до смуги смт Комісарівка включене робоче селище Баронська. Смт Петроград-Донецьке і с. Голубівка об'єднано в один населений пункт, якому присвоєна назва м. Кіровськ.

Сталінська область (з 1961 р. – Донецька) була утворена 3. 06. 1933 р. на території 26,5 тис. км² з центром у м. Сталіно (до 1924 р. – Юзівка, в 1924–1961 рр. – Сталіно, з 1961 р. – Донецьк). Крім м. Сталіно міст обласного підпорядкування ще 11. Це – Артемівськ, Горлівка, Дебальцево, Дружнівка, Єнакієво, Костянтинівка, Краматорськ, Макіївка, Маріуполь, Слов'янськ, Чистякове. Міст районного підпорядкування

– 16, Амвросіївка, ім. Артема, Волноваха, Дзержинськ, Зугрес, Іловайськ, Красноармійське, Красний Лиман, Красногородівка, Моспине, Новий Донбас, Новоекономічне, Сніжне, Харцизьк, Часів Яр, Ясинувате. Серед них сім райцентрів. Селищ міського типу – 94, сільських районів – 28, сільрад – 356. Протягом 1959–1960 рр. кількість сільських районів скоротилася на шість. В 60-ті роки кількість міст обласного підпорядкування не змінилася, їх лишилося 12, але після 1948 р. Маріуполь був перейменований на Жданів. На 12 зріс перелік міст районного підпорядкування. Це – Авдіївка, Вуглегірськ, Гірник, Добропілля, Докучаєвськ, Кіровське, Комсомольське, Курахове, Новогродівка, Селидове, Шахтарськ, Яма. Селищ міського типу стало 105 і з'явилося 33 робітничих селища. 30. 12. 1962 р. міста Дзержинськ, Добропілля, Докучаєвськ, Красний Лиман, Красноармійськ, Селидове, Сніжне, Харцизьк, Шахтарськ і Ясинувата віднесено до категорії міст обласного підпорядкування. Згідно з додатком 1964 р. було ліквідовано ще 13 сільських районів і 163 сільради.

Смт Кідратівське включено в смугу м. Горлівки 13. 06. 1962 р. Слід зазначити, що 6. 05. 1963 р. Старобешівський район знов був відновлений. 5. 09. 1962 р. смт Родніське віднесено до категорії міст районного підпорядкування. 6. 05. 1963 р. був ліквідований Новоазовський район, а його територія передана до складу Волноваського, Володарського та Старобешівського районів.

Запорізька область утворена 10. 01. 1939 р. і займала територію 26,9 тис. км² із центром у Запоріжжі. Міст обласного підпорядкування налічувалося три: Запоріжжя, Мелітополь, Осипенко, міст районного підпорядкування – п'ять: Великий Токмак, Гуляйполе, Молочанськ, Оріхів, Пологи, сільських районів – 23, сільрад – 378.

Селищ міського типу – 11, серед них – шість райцентрів. Указ Президії Верховної Ради УРСР 1957–1959 рр. про ліквідацію сільських районів не торкнувся трьох областей, у тому числі Запорізької. Тому за станом на 1. 01. 1961 р. кількість сільських районів не зменшилась. Оскільки центр Осипенківського району був перенесений у м. Бердянськ, район одержав назву Бердянський, а м. Бердянськ – статус міста обласного підпорядкування (м. Осипенко було виключено з цієї групи). Збільшилась на дві одиниці група міст районного підпорядкування за рахунок м. Василівки та м. Кам'янки-Дніпровської. Серед центрів районів лише два залишилися селами, інші одержали статус смт. Загальна кількість смт

становила 20 пунктів. Було перейменовано сім населених пунктів, що пов'язано з ім'ям К. Ворошилова, але були і просто недоречні перейменування. Так, наприклад, с. Дніпровку на р. Дніпро названо Червонодніпровкою. Довідник 1964 р. зафіксував скорочення сільських районів на 13, а сільрад – на 172 одиниці. 30. 12. 1962 р. міста Василівку, Пологи, Великий Токмак, перейменовано на Токмак, віднесено до категорії міст обласного підпорядкування.

Кіровоградська область була утворена 10. 01. 1939 р. і займала територію 24,9 тис. км² з центром у м. Кіровограді. Крім Кіровограда до міст обласного підпорядкування належала і Знам'янка. Чотири міста мали статус міст районного підпорядкування: Бобринець, Новогеоргіївськ, Новоукраїнка, Олександрія. В області селищ міського типу – дев'ять, половина з яких – райцентри, сільських районів – 31, сільрад – 543, 20 сіл є центрами районів. У 1957–1959 рр. вісім сільських районів області були ліквідовані з передачею їх території до сусідніх районів. В цей період статус міста обласного підпорядкування одержало м. Олександрія, а міст районного підпорядкування збільшилося на п'ять: Гайворон, Долинська, Мала Віска, Новомиргород, Помічна, і становила вісім одиниць. Селищ міського типу збільшилось на шість. 30 грудня 1962 р. міста Гайворон і Новомиргород підвищені в статусі до міст обласного підпорядкування. До цієї категорії віднесено м. Хрущов, що було перейменовано на м. Кремгес. У 60-ті роки в області відбулися значні зміни: до складу Кіровоградської області передані чотири адміністративних райони з Одеської області – Вільшанський, Гайворонський, Голованівський, Ульяновський, а три райони Кіровоградської області – Златопільський, Кам'янський і Чигиринський – включені до складу Черкаської області. Після цих перебудов площа Кіровоградської області незначно скоротилася – до 24,5 тис. км².

Відбувся також процес укрупнення сільських районів, їх загальна кількість зменшилась на 13, а сільрад – на 228. 18. 05. 1963 р. з'явилося в області одне робітниче селище – Молодіжне – новозбудоване поселення Долинського цукрового заводу.

Сумська область займала територію 24,4 тис. км². Центр області – м. Суми. Крім м. Суми до міст обласного підпорядкування віднесені Конотоп і Шостка. Вісім з них мають статус районного підпорядкування: Білопілья, Глухів, Кролевець, Лебедин, Охтирка, Путивль, Ромни, Тростянець. Селищ

міського типу – шість. Територія області розподілена між 31 сільським районом, де створено 637 сільрад. Серед центрів районів 19 сіл. Протягом 1957–1960 рр. ліквідовано вісім сільських районів. Незабаром замість ліквідованого Грунського району (11. 03. 1959 р.) в цих межах був створений Ахтирський район, який проіснував недовго і за станом на 1. 01. 1962 р. в переліку районів він уже відсутній. До міст районного підпорядкування приєдналося м. Ворожба Білопільського району. Кількість селищ міського типу збільшилася на 16, серед них багато райцентрів. 30. 12. 1963 р. міста Білопілья, Дружба, Путивль, Ромни, Тростянець віднесені до категорії міст обласного підпорядкування. Згідно з додатком 1964 р. відбувається подальше укрупнення сільських районів. Їх стало 10, а сільрад – 370. Центр сільського району, із с. Лужки перенесено в с. Червоне.

17. 09. 1939 р. Червона Армія перейшла кордон з Польщею, щоб "взяти под свою заштиту жизнь и имущество населения" Західної України, і 1–2. 11. 1939 р. ця територія була включена до складу СРСР. Історично ці українські землі були тимчасово у складі Росії (сучасні Волинська і Рівненська обл.) і до 1-ї світової війни – у складі Австро-Угорської Галичини (сучасні Івано-Франківська, Львівська і Тернопільська обл.). 4. 12. 1939 р. ці давні українські території включені до складу УРСР і на них були утворені відповідні області. Деякі з приєднаних у 1939 р. земель з містами Білосток і Пшемисль згідно з радянсько-польським договором про кордони від 16. 08. 1945 р. повернуті Польщі.

Волинська область була створена 4. 12. 1939 р. Її площа дорівнювала 19,9 тис. км² із центром у м. Луцьку. Міст обласного підпорядкування було 3 – Луцьк, Володимир-Волинський і Ковель. Міст районного підпорядкування – 5: Берестечко, Горохів, Любомль, Камінь-Каширський, Устилуг. Сміт – 15, сільських районів – 30, сільрад – 847. Протягом 1957–1959 рр. одинадцять сільських районів було ліквідовано. В 1962 р. з'явився Нововолинський район замість Іваничівського. В 60-ті роки кількість міст районного підпорядкування збільшилася на 2. Це – Володимир-Волинський і Ківерці. На 6 одиниць змінилася кількість смт. Серед райцентрів сіл нема. 30. 12. 1962 р. знов проходило укрупнення районів. Кількість сільських районів скоротилася ще на 12.

Дрогобицька область мала площу 10,4 тис. км² з центром у м. Дрогобичі. Крім нього до міст обласного підпорядкування належали міста Борислав, Самбір і Стрий. Було 13 міст

районного підпорядкування: Доброміль, Жидачів, Комарне, Миколаїв, Мостиська, Нижньоустріки, Рудки, Сксле, Старий Самбір, Судова Вишня, Турка, Хирів, Ходорів. Селищ міського типу – 7. Область була поділена на 27 невеличких сільських районів. З 1954 р. Дрогобицька область перестала існувати.

Львівська область займала територію 11,1 тис. км². Центр – м. Львів. Крім м. Львова до міст обласного підпорядкування належав Золочів. Сільських районів – 31, сільрад – 707, смт – 14. В 1951 р. старовинне м. Жовква перейменовано на м. Нестерів, а район – на Нестерівський. В 1954 р. Дрогобицька і Львівська області були об'єднані в одну – Львівську – область, площа якої вже становила 21,8 тис. км², із центром у м. Львові. Укази ВР УРСР 1957–1959 рр. торкалися і Львівської області. 25 районів було скасовано (13 – на території Дрогобицької обл.). В 1959 р. район Соколицький був перейменований на Пустомитівський за назвою райцентру – Пустомити.

В 60-ті роки загальна кількість міст обласного підпорядкування становила 7: Львів, Золочів, Борислав, Дрогобич, Самбір, Стрий і Трускавець. Міст районного підпорядкування – 28, у тому числі міста Белз і Нестерів. Селищ міського типу – 36. 30. 12. 1962 р. міста Миколаїв, Нестерів, Червоноград віднесено до категорії міст обласного підпорядкування. В 1962–1963 рр. кількість сільських районів скоротилася ще на 21, а сільрад – на 858 загальної кількості 1379.

Ровенська область була утворена 4. 12. 1939 р. і займала територію 20,6 тис. км². Центр – м. Рівно, він же є єдиним містом обласного підпорядкування. Міст районного підпорядкування – 8: Дубно, Дубровиця, Здолбунів, Костопіль, Острог, Сарни, Червоноармійськ. Селищ міського типу – 4. Область поділена на 30 сільських районів і 810 сільрад.

Указом Президії ВР УРСР від 21. 01. 1959 р. було скасовано 11 сільських районів і 493 сільради. Збільшилася вчетверо кількість смт, в 1960 р. побудоване одне робітниче селище – Остки в Рокитнівському районі. Процес об'єднання районів тривав і в 1962 р., ще 12 районів повністю приєдналися до суміжних районів. У Дубнівському районі с. Смига 15. 09. 1962 р. віднесено до категорії робітничих селищ.

Станіславська область була утворена 4. 12. 1939 р. на площі 13,9 тис. км² із центром у м. Станіславі. В 1962 р. м. Станіслав було перейменовано на Івано-Франківськ і відтоді область почала називатися Івано-Франківською. Крім нього до міст обласного підпорядкування належало м. Коломия. Міст районного підпорядкування було десять: Болахів, Галич,

Городенка, Долина, Калущ, Косів, Надвірна, Рогатин, Снятин, Тлумач. Всі вони є райцентрами. Селищ міського типу – 25, серед яких 21 – райцентр. В області було 36 сільських районів, 683 сільради. Серед райцентрів лише три села. Протягом 1957–1959 рр. десять сільських районів було ліквідовано. Змінив статус села на смт Войнилів – центр району. Село Жаб'є 21. 05. 1962 р. віднесено до категорії смт, а 27. 12. 1962 р. його перейменовано на смт Верховина, а район – на Верховинський. З'явилося два робітничих селища – Задністрянське Більшовцівського району і Ковалівка Яблунівського району. Згідно з додатком 1964 р. було ліквідовано 20 районів і 330 сільрад. Значних змін в адміністративних одиницях не відбулося. До міст районного підпорядкування віднесено смт Яремча. 28. 10. 1963 р. знову відновлений Долинський район, а Верховинський на той час передано до складу Косівського району.

Тернопільська область була утворена 4. 12. 1939 р. на території 13,9 тис. км² із центром у м. Тернополі. В 1946 р. на цій території було три міста обласного підпорядкування: Тернопіль, Кременець і Чортків, 11 міст районного підпорядкування (всі райцентри): Бережани, Борщів, Бучач, Заліщики, Збарж, Зборів, Копичинці, Монастирська, Підгайці, Скалат, Терехівля і 38 сільських районів та 937 сільрад. Серед райцентрів – 22 села. Селищ міського типу – 3, всі вони – центри однойменних районів. Протягом трьох місяців 1959 р. було ліквідовано вісім сільських районів. У цей самий період з групи міст обласного підпорядкування до групи міст районного підпорядкування передано 2 міста – Кременець і Чортків. В 5 разів збільшилась кількість селищ міського типу, 12 з яких є райцентрами. В Тернопільській області проводилося перейменування населених пунктів з метою знищення польських назв. Наприклад, Гаї-Шляхтинецькі Великоборківського району перетворилися на Гаї, Елеонорівка Скалатського району – на Оленівку, Янів Терехівлянського району – на Долину, Великі Фільварки Кременецького району – на Плоске тощо.

Згідно з Указом Президії ВР УРСР від 30. 12. 1962 р. ще 20 сільських районів і 330 сільрад ліквідовані.

Чернівецька область утворилася 7. 08. 1940 р. і займала територію 8,4 тис. км². Столиця – м. Чернівці, яке разом з містами Хотином і Старожином входить до групи міст обласного підпорядкування. Міст районного підпорядкування – шість: Вашківці, Вижня, Герца, Заставна, Кіцмань, Новосе-

лиця, які є також райцентрами. Сільських районів – 13, сільрад – 329.

Селищ міського типу не було. До 1961 р. кількість сільських районів не змінилася. Міст обласного підпорядкування залишилося лише одне – Чернівці, а групу міст районного підпорядкування поповнили Старожинець та Хотин. З'явилися в цей час і шість селищ міського типу. Додаток 1964 р. фіксує, що вісім районів області включені в межі інших районів.

Херсонська область була утворена 30. 03. 1944 р. на площі 27,5 тис. км² з центром у м. Херсоні, який був єдиним містом обласного підпорядкування. Міст районного підпорядкування – три: Борислав, Генічеськ і Каховка – всі райцентри. Селищ міського типу – п'ять, з яких три – райцентри. Сільських районів – 22. Серед райцентрів – 15 сіл. 4. 06. 1958 р. два райони були ліквідовані. В 1958–1960 рр. до міст обласного підпорядкування віднесено Голу Пристань, Скадовськ і Цюрупинськ, селищ міського типу – 19, а в Великоолександрівському районі з'явилося робітниче селище Кар'єрне. 30. 12. 1962 р. десять сільських районів були ліквідовані знов. 24. 05. 1963 р. село з історичною назвою Прогної перейменовано на с. Геройське.

Кримська область була утворена 30. 06. 1945 р. в складі РРФСР, Української РСР – 19. 02. 1954 р. Вона мала територію 25,6 тис. км². Крім Сімферополя – центру області, до міст обласного підпорядкування входили Євпаторія, Керч, Севастополь, Джанкой (в 1948 р.). 11. 02. 1963 р. центр Євпаторійського району було перенесено до м. Саки і район перейменовано на Сакський. На території Сімферопольської міськради новозбудоване селище ДРЕС віднесено до смт з присвоєнням йому найменування Гресівський (25. 05. 1962 р.). Дещо раніше с. Форос на території Ялтинської міськради було віднесено до категорії смт (24. 03. 1962 р.).

29. 06. 1945 р. угодою між СРСР і Чехословаччиною відзначено приналежність СРСР Закарпаття (Підкарпатської Русі), яке після розпаду Австро-Угорщини входило як автономна одиниця до складу Чехословаччини (в 1938–1939 рр. було захоплене Угорщиною). Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22. 01. 1946 р. була утворена Закарпатська область у складі УРСР. Кордон між Словаччиною і Закарпатською Україною, який існував до 29. 09. 1938 р., став, з внесенням невеликих змін, кордоном між СРСР і Чехословаччиною.

Територія Закарпатської області становила 12,8 тис. км². Столиця – м. Ужгород. Між колишніми округами та їх цент-

рами і створеними сільськими районами існував прямий зв'язок. Було визначено 13 районів. В 60-ті роки всі райцентри – поселення міського типу. До міст обласного підпорядкування крім Ужгорода віднесено м. Мукачеве, а до міст районного підпорядкування – Берегове, Виноградів, Рахів, Свалява, Тячів, Хуст (всі – райцентри) і Чоп. Селищ міського типу – 14. Згідно з додатком 1964 р. вісім районів припинили своє існування. 11. 01. 1963 р. м. Чоп перейшло в підпорядкування Ужгородської міськради.

Черкаська область була утворена 7. 01. 1954 р. із 14 районів Київської області, чотирьох районів Полтавської області, двох – Кіровоградської області і одного району Вінницької області. Черкаська область займає територію 20,7 тис. км² з центром у м. Черкаси. Міст обласного підпорядкування три – Черкаси, Умань, Сміла. Міст районного підпорядкування – 12: Ватутіне, Городище, Жашків, Звенигородка, Золотоноша, Кам'янка, Канів, Корсунь-Шевченківський, Тальне, Христинівка, Чигирин, Шпола. Сільських районів – 21, селищ міського типу – сім. Протягом 1957–1959 рр. дев'ять районів було ліквідовано.

В 1962 р. тривав процес укрупнення сільських районів, шість районів приєднали до суміжних районів: Гельмязівський – до Драбовського, Канівський – до Корсунь-Шевченківського, Катеринославський і Лисянський – до Звенигородського, 30. 12. 1962 р. міста Ватутіне, Городище, Золотоноша одержали статус міст обласного підпорядкування.

Викладений вище матеріал об'єднаний у дві таблиці, які показують динаміку поділу території України на частини (області), їх площі, утворення, кількість міст, сільських районів, селищ міського типу, робітничих селищ і сільрад. Зміни територій областей свідчать, що їх межі не були постійними і сусідні райони повністю або частково могли переходити з однієї області в іншу чи в інші області. В післявоєнний період була створена одна Черкаська область, а дві – Закарпатська і Кримська – приєднані до України. В таблиці ми бачимо часові зрізи 1957–1960 рр., 1962–1964 рр. Чому саме вони визначені за головні? У березні 1957 р. в Україні проходила сесія Верховної Ради республіки четвертого скликання. Серед інших питань сесія затвердила зміни, внесені до Конституції УРСР, про обласний і крайовий адміністративно-територіальний устрій. В цей період продовжувався і процес укрупнення колгоспів, нараджувалось, що, безперечно, було пов'язано з існуючою сіткою сільських районів. Протягом 1957–1960 рр.

Таблиця 1. Співвідношення територій і сільських районів у 1946/1964 рр. (по областях УРСР) 1

Область	Дата утворення	Площа, тис. км ² ± на 1. 07. 1961 р.	Число сільських районів (за роками)				Примітки	
			1. 09. 1946		є на 1. 01. 1962			
			ліквід. 1957-1960	є на 1. 01. 1962	ліквід. 1962-1963	є на 1. 01. 1964		
Вінницька	27. 02. 1932	27,5 / 26,7 -	44	12	32	19	13	28. 11. 1957-10. 09. 1959 Утв. Могилів-Поділ. р-н, 1958
Дніпропетровська	27. 02. 1932	32,6 / 31,8 -	28	6	22	10	12	30. 01. 1958-20. 11. 1959
Київська	27. 02. 1932	41. 1 / 29,0 -	53	4	31*	19	12	4. 03. 1959-10. 09. 1959
Одеська	27. 02. 1932	12,4 ізм. + -	34	од. 7	31*	17	14	7. 03. 1957-21. 01. 1959 включає Ізмаїльську обл.
Ізмаїльська	7. 07. 1940	27,9 од. = 40,3 / 33,1	13	ізм.				Утв. 7. 08. 1940
Харківська	27. 02. 1932	31,3 / 31,5 +	33	5	28	15	13	4. 01. 1957-12. 08. 1959
Чернігівська	7. 10. 1932	31,6 / 31,5 -	39	13	26	14	12	21. 01. 1959-30. 11. 1960
Житомирська	22. 09. 1937	30,0 / 29,9 -	34	10	25*	14	11	28. 11. 1957-21. 01. 1959 Утворено Новоград-Волинський район, 1958
Кам'янець-Подільська	22. 09. 1937	21,0 / 20,7 -	37	13	24	14	10	7. 06. 1957-23. 09. 1959, вона ж Хмельницька
Миколаївська	22. 09. 1937	19,8 / 24,9 +	19	5	19	10	9	7. 06. 1957-21. 01. 1959
Полтавська	22. 09. 1937	34,3 / 28,9 -	44	2	34*	20	14	4. 01. 1957
Ворошиловградська	3. 06. 1938	26,7 / 26,6 +	31	6	25	16	19	25. 09. 1958-23. 09. 1959, вона ж Луганська
Донецька	3. 06. 1938	26,5 / 26,5	28	6	22	13	9	21. 01. 1959-10. 08. 1960, вона ж Сталінська
Запорізька	10. 01. 1939	26,9 / 27,0 +	23	Не було	23	13	10	
Кіровоградська	10. 01. 1939	24,9 / 24,5 -	31	8	24	12	12	7. 06. 1957-12. 11. 1959
Сумська	10. 01. 1939	24,4-24,3 -	31	8	23	13	10	7. 06. 1957-1. 06. 1960
Волинська	4. 12. 1939	19,9 / 19,9	30	11	19	12	7	27. 01. 1957-23. 09. 1959
Дрогобицька,	4. 12. 1939	10,4 + 11,1 = = 21,5 / 21,8	27	25	33	21	12	6. 06. 1957-23. 09. 1959, об'єднана зі Львівсь- кою 21. 01. 1959
Львівська			31					
Ровенська	4. 12. 1939	20,6 / 20,3 -	30	11	19	12	7	
Станіславська (Івано-Франківська)	4. 12. 1939	13,9 / 13,9	36	10	26	20	7**	6. 06. 1957-11. 03. 1959
Тернопільська	4. 12. 1939	13,7 / 13,9 +	38	8	30	21	9	
Чернівецька	7. 08. 1940	8,4 / 8,1 -	14	Не було	14	8	6	
Херсонська	30. 03. 1944	27,5 / 27,1 -	22	2	20	10	10	4. 06. 1958
Кримська	30. 06. 1945	26,0* / 25,6	26*	3	21	11	10	24. 04. 1957-23. 09. 1959
Закарпатська	22. 01. 1946	12,9 / 12,8	13	Не було	13	8	5	
Черкаська	7. 01. 1954	21,0** / 20,7	30***	9	21	11	10	4. 01. 1957-12. 11. 1959
		Усього	819	184	605	353	253	

1 Таблицю складено за: ССРСР: Адміністративно-територіальне делення союзних республік на 1. 01. 1946 г. - М., 1946 (Крым. - С. 69; Закарп. - С. 231); ССРСР: АТД союз. респ. на 1. 03. 1954. - М., 1954. - С. 239 (Черк. обл.).

* Частину районів передано іншій області.

** Утворено Долинський р-н 21. 01. 1959 р.

*** Дані на 1. 03. 1954 р.

Таблиця 2. Співвідношення міських поселень та сільрад у 1946–1962 рр. (по областях УРСР)

Область	Кількість адміністративно-територіальних одиниць, 1946 р. / 1962 р.						1946 р. / 1962 р.		Примітки
	Міст респуб. обласного районного підпорядкування	Зросла + Зменшилась	Смт	Зросла + Зменшилась	Робітничі селища	Зросла + Зменшилась	Сільрад	Зросла + Зменшилась	
Вінницька	7 / 8	+1	16 / 26	+10	0 / 0	0	1177 / 631	-546	
Дніпропетровська	9 / 18	+9	30 / 43	+13	0 / 22	+22	485 / 218	-267	
Київська	15 / 13 + 1*	-1	21 / 33	+12	0 / 0	0	1355 / 579	-776	* + Київ
Одеська	5 + 6 = 11 / 11	0	6 + 0 = 6 / 21	+15	0 / 0	0	579 + 199 = 778 / 331	-447	
Харківська	13 / 14	+1	46 / 60	+14	0 / 0	0	654 / 336	-318	
Чернігівська	6 / 13	+7	15 / 24	+9	0 / 3	+3	761 / 451	-310	
Житомирська	8 / 8	0	21 / 31	+10	0 / 8	+8	989 / 523	-476	
Кам'янець-Подільська (Хм.)	7 / 9	+2	9 / 22	+13	0 / 0	0	997 / 479	-518	
Миколаївська	3 / 7	+4	3 / 9	+6	0 / 0	0	1076 / 223	-853	
Полтавська	11 / 12	+1	12 / 19	+7	0 / 3	+3	900 / 384	-616	
Ворошиловградська (Луган.)	21 / 28	+7	79 / 103	+24	0 / 12	+12	374 / 167	-207	
Сталінська	28 / 30	+2	94 / 105	+11	0 / 33	+33	356 / 193	-163	
Запорізька	8 / 10	+2	11 / 20	+8	0 / 2	+2	378 / 206	-172	
Кіровоградська	6 / 11	+5	9 / 16	+7	0 / 1	+1	543 / 315	-228	
Сумська	11 / 12	+1	6 / 22	+16	0 / 0	0	637 / 370	-267	
Волинська	8 / 10	+2	15 / 21	+6	0 / 0	0	847 / 295	-552	
Дрогобицька + Львівська	17 + 15 = 32 / 35	+3	7 + 14 = 21 / 36	+15	0 / 0	0	672 + 707 = 1379 / 521	-858	
Рівненська	9 / 9	0	4 / 16	+12	0 / 1	+1	810 / 317	-493	
Станіславська (Івано-Франк.)	12 / 12	0	25 / 26	+1	0 / 2	+2	683 / 353	-330	
Тернопільська	14 / 14	0	3 / 15	+12	0 / 0	0	937 / 485	-452	
Чернівецька	9 / 10	+1	0 / 6	+6	0 / 0	0	329 / 197	-132	
Херсонська	4 / 8	+4	5 / 19	+14	0 / 1	+1	266 / 161	-105	
Кримська	13 / 12 + 1*	0	14 / 28 + 2*	+16	0 / 1	+1	410 / 179 + 1*	-230	* + Севастополь
Закарпатська	**13 / 9	-4	0 / 14	+14	0 / 0	0	0 / 256	+250	У Закарпатській обл. були округи, обласні й окружні центри
Черкаська	10 / 15	+5	4 / 7	+3	0 / 0	0	720 / 424	+296	
Всього	288 / 340		469 / 744		0 / 89		1784 / 8595		

переглянута система сільських районів в Україні (за винятком Запорізької, Чернівецької і Закарпатської областей, де кількість районів була найменша). Зміни спрямовані, в першу чергу, на формування нової аграрної політики партії, яка, як відомо, себе не виправдала.

Другий пік ліквідації сільських районів співпав із періодом після листопадового Пленуму ЦК КПРС "Про розвиток економіки СРСР і перебудову партійного керівництва народним господарством". Почалась реорганізація АТП за виробничим принципом. Утворилися обласні промислові і обласні сільські Ради депутатів трудящих та їх виконавчі комітети. Цей процес торкнувся 19 областей України, за винятком Волинської, Івано-Франківської, Ровенської, Тернопільської, Чернівецької, Закарпатської, де збереглися єдині обласні Ради депутатів трудящих та їх виконавчі комітети. Саме за період 1962–1. 01. 1964 р. на Україні було ліквідовано 350 сільських районів, і тому ця інформація також подана в табл. 1. Все це призвело до того, що у 60-ті роки значно зміцнів державний апарат, розширилися права Рад депутатів трудящих (обласних, районних, міських, сільських і селищних). Для зростання начебто авторитету органів на селі позитивну роль відіграло укрупнення сільрад. Їх стало на 30 % менше. У табл. 2 констатується саме цей процес за 15 років. У багатьох областях кількість сільрад скоротилася на 50 % і більше. Ми показали також правовий статус міст, а саме три їх категорії – міста республіканського, обласного і районного підпорядкування. Збільшення кількості

міст і його чисельності свідчить про розвиток центрів промисловості, транспорту, торгівлі, концентрації населення, а також про те, що їх населення не зв'язане безпосередньо з сільським господарством. Дані табл. 2 свідчать, що нові міста виросли у Донбасі, Придніпров'ї, Чернігівщині, Півдні України. Крім того, з цієї самої табл. 2 випливає, що кількість селищ міського типу і робітничих селищ виросла скоріше і значно більше, ніж міста, причому в усіх регіонах України, але їх наявність також свідчить про розвиток промислових та оздоровчих підприємств, будівництва, залізничних вузлів тощо, концентрацію населення (500–2000 чоловік). Вивчаючи АТП 1946–1964 рр., можна констатувати, що границі АТП і соціально-економічних районів, реально існуючих на той період, не співпадають. АТП характерні значні фрагментарність, роздробненість і стихійність поділу (наприклад, Тернопільська обл. на площі 13,9 тис. км² має дев'ять районів, Донецька область на площі 26,5 тис. км² – також дев'ять районів).

Адміністративно-територіальний поділ є сферою діяльності держави і основою побудови системи місцевих органів влади і управління. У Радянської держави не було чіткої програми обґрунтування АТП, тому протягом багатьох десятиліть воно безпідставно змінювалося по волі КППС і КПУ і було направлено, насамперед, на вдосконалення структури і зміцнення державного апарату і всієї адміністративно-командної системи.

Незалежна Україна повинна серйозно поставитися до існуючої системи АТП. Науковцям треба вивчати позитивні моменти дореволюційного устрою – поділ на землі, воєводства, губернії, 20–30-х років ХХ ст., коли враховувалися особливості розміщення національних меншостей, вплив природних, економічних, історичних і екологічних умов на розподіл території і населення та багато іншого з тим, щоб запропонувати альтернативний варіант оптимального АТП України. Для здійснення ефективного територіального управління, може, необхідно, щоб сітка адміністративних одиниць відповідала об'єктивно існуючим внутрішнім соціально-економічним регіонам України, а райони та їх межі залежали б від напрямку й інтенсивності маятникових міграцій населення. Це можливо за умови федеративного устрою незалежної соборної України, що передбачає більшу самостійність регіонів при збереженні тісних зв'язків між ними.